

Péntek Imre

„Ragyogtatni csillagot...”

Pék Pál 70 éves lenne, lehetne...

Egy éve, hogy súlyos betegséggel küzdve, elhunyt Pék Pál költő, a pannon vidék jellegzetes alkotója. Két nappal 69. születésnapja előtt a nagykanizsai kórházban életművére a végzetes kór kitette a pontot. Az *elmerült sziget* című, tizedik kötetét a könyvünnepre a pécsi Pro Pannonia Kiadó jelentette meg. Június elején, budapesti, nagykanizsai és zalaegerszegi programok keretében több helyütt dedikált, könyvbemutatót tartott. Számos tervet dédelgetett, újabb kötetre készült, gondolva a közeledő 70. születésnapra is. Megzenésített verseiből az Énekmondó Együttes készült CD-t kiadni. Ezeknek a szép elképzeléseknek egy része immár nélküle valósul meg.

Költői pályája a dunántúli hagyomány jegyében alakult. Mesterei, Takáts Gyula, Fodor András, és a Jelenkor szerkesztői, Lovász Pál és Tüskés Tibor vezették be az irodalomba, a hatvanas évek elején. Versei szinte egyszerre jelentek meg a Somogyi Írásban, a Kortársban és a Jelenkorban. 1976-ban látott napvilágot első kötete, a Fodor András szerkesztette *Rapszódia a reményről*. Viszonylagos megkésetttségében az is közrejátszott, hogy az 1956-os forradalomban a Forradalmi Diákszövetség vezetője volt, ezért vizsgálati fogságra ítélték. Emiatt jókora kerülővel jutott el a tehetségének megfelelő értelmiségi foglalkozáshoz, a tanári hivatáshoz: több generációt tanított a magyar nyelv és irodalom értékeire. Minőség-igénye kérelhetetlenül működött: erről tanítványai, s a hozzá forduló kezdő írók-költők tudnának mesélni...

Lassan talált magára, második kötete, a *Nyár füstje*, majd tíz év késéssel követte az elsőt. Ennek fűlszövegében írja: „Negyven-valahány év omladéka fullaszt talán? Sorsom mindnyájunk sorsa mégis, s én nem akarok mást, mint végigélni tisztán és hasznosan.” Nos, elmondhatjuk: ez az emberi és költői program szinte maradéktalanul megvalósult. Hisz a múlt rendszerben, a „bélyeges sereg” tagjaként csak a „küldetésvágy és vereségtudat” csapdájában vergődhetett, ahogy kritikusa, Lőrinczy Huba írta róla. Közéleti elkötelezettsége ellenére a formaművészet iránti vonzódás, a nyugatos formaeszmény és bukolicusságra való hajlam egyaránt jellemző költészetére. A katartikus kitörést ebből a „versszivárgásból” a rendszerváltás előtti mozgalmas időszak hozta, aminek erőteljes, meggyőző bizonyítéka a *Holtág*. Éppen 1990-ben jelent meg, az országos és a helyi változások közepette. A költő fohászokodása –: „Ne

hagyj el engem, szerelem! / Fényesíts és engedj hinni / evilági születésem.” – érthetően az érzelmi és politikai újjászületés igényét fogalmazza meg. De ez egyúttal poétikai újjászületés is, hisz nagyszerű versek egész sorát találjuk a kötetben. Az *Édentől keletre* az elkésett ünnep, az októberi Ősz antinómiát állítja élénk: „Miért az ünnep, / ha gyászomtól okádik?” Ugyancsak ebben olvassuk: „A barikádon innen és túl látja / a szabadságnak minden fintorát...” A későbbiekben ebből az aspektusból születtek, szinte Ady verseire emlékeztető, átkozódó lírai próféciái. Többszörösen elsíratta, meggyászolta holtra vált, tetszhalott nemzedékét, mert józanul, illúziótlanul látta, micsoda komédia játszódik le „az elkésett romlott színpadán”. A mind dermesztőbb perspektívák könyvei *A Bárány kiűzése* és a *Szodoma*. Az utóbbiban már nyíltan szól a „hamis ünneplőknek”, „a tetszhalottak, holtak” jogos indulatát szólatatva meg. A poétikai újjászületés része az is, hogy verseinek formakultúrája mind karakteresebb, mind kiérleltebb. A zeneiség és a végsőig csiszolt ritmika teszik befogadhatóvá tömör metaforáit, utalásokkal átszőtt, szentenciózus sorait.

Mint a madár c. versében írja:

„s állhatatos képekbe oltva
versemben tágasság lobog,
mögöttem szárnyak karcsú íve
suhog, emel és háborog...”

Ezt a költői képekbe oltott *tágasságot* pályája egészén nem csak megőrizte, fokról-fokra, kötetről-kötetre tágitotta is.

Pék Pál költői műhelye – a maga új ritmusában – kiválóan működött, az alkotás belső törvényei, szenvedélye megtermette (kiszenvedte) a verset. A mindig új verset. Amelyekből (lényegében) összeállt legújabb kötete, *Az elmerült sziget*, ismételtlen a Pro Pannonia Kiadó gondozásában látva napvilágot. Csak elismeréssel adózhatunk Szirtes Gábor Pék Pál kötetait ajánló, rövid minieszéinek. S ezúttal is remekelt, amikor rávilágított e kötet két etapjára: az álságok ellen folyó, meg nem nyugvó küzdelemre és arra az erkölcsi elégtételre, jövőt involváló ígéretre, amely értelmet ad a sokszor Don Quijote-i hadakozásnak.

Régi és új motívumok szövik át a kötetet. A régiek a folytonosságot képviselik. Ilyen – a több kötetben is megidézett - „október árnya”, mely új hangsúlyokkal, de a régi erkölcsi konzekvenciákkal szól. Fájdalmas, gyógyíthatatlan sebeket hurcolnak itt a „legyaláztottak”, akiket – úgy látszik – senki sem vállal, hiba „tolulnak föl a voltak” „roggyant hittel” (*Mikor visszatér*). Mintha valamiféle ellen-teremtés mítosz rajzolódna ki az *Átváltozás* című versben: „mert szétfoszlott a teremtés”, beszennyezve a „létezés tiszta vágya”, a társ, a nő is „préda lett egy túlvilági lakomán”. A folyamat végeredménye: „Kígyótojás, ezért meghasad a múltunk.” (*Mint kígyótojás*). S hiába a számonkérés:

„Hol van hát, ki szembe lépdél,
hol a tett, mit elhagyok,
hit, ahogy a körülvettek
megnyílt pokla fölbuzog?
Hol az Ősz? Az elemésztett
mécsesekbe ki lop lángot...”
(*Sic fata tulerunt*)

Vádló, felzaklató kérdések zuhognak, de csak a hátraarcok, visszafordulások, elgyávulások sokasodnak. S maradnak „testvértelen tavaszok”, s a „díszletek mögött” eggyé gyúrt áldozatok és gyilkosok. S e mögött ott van, mint megfellebbezhetetlen erkölcsi etalon: a „priccsek éjén hánykolódó”, „megcsalatott kiskamasz” tekintete, érzékenysége, aki „hallja még az októberi / szelek hogy ugatnak.” (Beszéd az estben). Az N. I. és Mansfeld című versek is a „vértanú ég alatt” „meghívott halál” drámáját idézik meg, s azt a méltatlan állapotot, amit az N. I. vers így fest: „Holtak arca fölé guggol / szükségében ez a nép.” Ám kontrasztja is megvan ennek az illúziótlan képnek: a *Da capo*. Az örökség nem vész el, lesz, aki ezt felismeri, vállalja azt a nemzedéket, „aki egy másik korban/ elhitte, hogy nem a lét, / sorsa lesz több, bármit üzen / múltjával e rogyant nép.”

„Ezért kezdi újra mindig,
ezért mondja, lesz ma ok
markolni egy sár-göröngyöt
s ragyogtatni csillagot.”

Ehhez az újrakezdő hithez társul a fohász: „Békét adj Uram, kitartást e földön, / mi nem elég világnak, menedéknek többé...” vagy másutt: „Uram, ne hagyj akkor / családok közé veszni, / mondd, hogy lesz ki mégis / újra kezdi... Uram, add meg végre, boldogabb országod!”

Azt hiszem, ehhez nehéz mit hozzátenni.

Szólni szeretnék egy új élményről, a súlyos betegség, a halál-közelség és újjászületés élményéről, amely ebben a kötetben magas rendű költészetté transzponálódik. A *Dies ad quem* c. versciklusról van szó. „Az volt az a nap, születése napja” – írja Pék Pál, „élőkhöz, már tudta, visszaköltözött”... Ám ehhez a bizonyossághoz más is kell, a társ, aki várakozásával, hűségével erőt ad a kínok elviseléséhez. Mert ez a magára ébredés kegyetlen érzés: „Ég és föld susogta benne újra, / szétomló léte minden álma fáj.” „Azon az úton” elindulni és visszatérni, katartikus pillanatok átélése. A találkozás a *Tél angyalával*, aki csábít, aki hív... („Hívott is, mondtam, nem lehet.” Az út, mely válaszút is egyben, a pokolra szállás vándorlása után a menekülés útjává válik. Az „Elysiumi pusztaság” mind inkább távolodik, s a megtartó erő kerekedik felül. „s te nézel rám a túlpartokról, kedves, / s én ébredésem neked elhiszem.” Ennek a mély, érzelmeken túli összetartozásnak több szép versével is találkozunk a kötetben, mint a *Vak vágta, Éj az éjben*.

Olykor felrémlik, hogy az új költészeti kánon nem ismeri el a közéleti, képviseleti költészet létjogosultságát. Pék Pál versei között tallózva lépten-nyomon találkozunk ilyen versekkel.

A *Vesztegzárban* olvashatjuk:

„rögeszméd, hogy tisztábban élsz
(térdem mégis), mint az ország,
s tévútjain, aki veled –
Érte játszod, más bolondját.”

A költő rögeszméje és a világ bizony nincs szinkronban. Az illúzióvesztés, a vereség, a veszteség nagy leltára ez a kötet. Az *Álomvesztés* időszaka ez – bár a kezdethez „kellett, egy hamis éden minden álma”. Itt van az „új hazugsággal új karám”, „gallyra ment hitekben szópokol vacog”. A Csoóri Sándornak ajánlott *Feltörve a hetedik pecsét* ezt a nem épp hízelgő létállapotot tárja elő leplezetlenül: „s én fals zenékre bokázom bár tegnap / tiszta szívű nagy zenékre vágytam”... S ehhez még: „Hallgatnak a fölkenet süketek...” Tobzódik *A másik égtáj embere*, aki „csak fonák maga, szó-lucokban vackol rég, / s mozdulata delejében rontás... mert hazája nem, háza áll...” Valamiképp a megváltás elmaradt, bár a megszentelt Bárány teste fölálodoztatott.

Ezeket a sorokat olvasva, egy korábbi kötet sorai kíváncsognak ide: „visszahőköl az Úr is látva / a benned romló konok Messiást”. Igen, ez a konok, számon kérő Messiás – a közéleti költő – nem hagy békén, nem hagy nyugodni, újra és újra szembesít magunkkal, jobbik énünkkel, s a romló, leépülő közállapotokkal. A *Dis árnyaiban* ez a lehangoló folyamat még visszatetszőbben, sőt, visszataszítóbban jelenik meg. A legszebb napok elhamvadása, a sárba fulladt apák emlékének őrzése egyre lehetetlenebb. A mélypont ünnepélye – ahogy Pilinszky írja –:

„Dis falán túl árnyat árnyért –
S verhet esők ostora,
benépesül majd holdas arcod,
a férgek édes otthona.”

A *Vesztegzár* c. ciklus is ennek a feloldhatatlan, elátkozott helyzetnek nyomasztó képe. Sőt, képlete. Szinte apokaliptikus képek sorjáznak benne:

„És roncsolódsz, és nincs jeled,
és néptelen, már néptelen
a ház, a part, a hű sziget...”

Ezért az éj, a latorok éje.

Hiába a hűség, hiába az „emlékedhez forradsz”-magatartása, a „sorsod – kő a tollpíhén”.

A „fénybe ölelt tépett zászlók selymét” már hiába zuhogtatni, az igazságtevő isten nincs sehol.

Számomra az utolsó versciklus tűnt roppant izgalmasnak. A *visszatérő*. Az Odüsszeusz-motívum sok-sok műalkotásban megjelenik. Az emigráns irodalom kedvenc metaforája, az 56-os nemzedék, a magyar Odüsszeuszok bebolyongták a világot, hogy végül és többnyire, hazatérjenek. Megrakottan szellemi kincsekkel, amire – úgy tűnik – vajmi kevés igény van. Pék Pál belső bolyongását, annak állomásait rögzíti, mely a szülői háztól az elnyert otthonig, az elnyerhető otthonosságig vezet. A készülődés a boldogságra azonban megcsalatozik, „Pénélope vásznán többé/nem tárul föl az a völgy...” S a várva várt megérkezés felemás érzéket kelt, bár az ifjúság arca „fölsugárzik rá”. Az *elmerült sziget* című vers – a cikluson belül – mely a kötet címét is adta, végképp leszámol a megnyugvást hozó célhoz érésel.

„Hisz a titok leplezetlen!
Bekeríti hullaszag -
Kytéra is hazugság, és
hazugság a tiszta had.

Pedig egykor ezt a partot
álmodta, egy éjszakát,
mikor a víz fátylain túl
megláthatja lthakát.”

A fiú világosítja föl, kíméletlenül:
„A parton nincs ma senki, senki.
Vetkezhetsz, ami megmaradt,
veszetteké lett birodalmad.
Patkányok lakják házatad.”
Innen csak a szökés, a menekülés lehetséges.
„szigetéről más világba
menekítve önmagát.”

A hűséges, az egyszer megtapasztalt igazságához ragaszkodó lélek, „kit egy álom vacogtatott / álomtalan nép fölött”, az nem tehet mást, mint „szégyenének piacán” is hallja, s örökön hallja az „elsüllyedt Atlantiszok moraját”. Szirtes Gábor erről olyan szépen ír, hogy érdemes idézni: „...mert el lehet süllyedni a végtelen óceán mélyén, ám az Atlantiszok moraja az álomtalan nép számára az erkölcsi helytállás örök mementója lehet: hangos figyelmeztetés és követendő példa.”

Odüsszeuszunk tehát – szenvedései, hanyattatásai ellenére - egyelőre nem térhet haza a képzeletében lévő otthonába. A mitikus párhuzam csak felerősíti a személyes és közösségi tragédiát.

Még egy dologról szólnék.
Pék Pál az a költő, aki szenvedélyesen olvasta a régi és

új klasszikusokat, kortársait, keresve a párhuzamokat, az eltéréseket, a megerősítő motívumokat. Új kötetében is számos mottót, ajánlást találunk. A névsor tanulságos: találkozunk Weöres Sándor, Fodor András, dr. Alotti Nasri, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Ágh István, Markó Béla, Ady Endre, Csoóri Sándor, Nagy László, Dante, Bella István és Homérosz nevével és soraival.

Rám mégis, a Nagy Gáspárnak ajánlott, az *Epitáfium egy rontott kertben* című vers tette a legnagyobb hatást. Több oknál fogva. Mert én is jól ismertem Gazsit – azt hiszem, mindkettőnknek megvan a maga kedves emlékekkel sugárzó Gazsi-képe –, s mert én is ott voltam a nagytilaji temetőben, búcsúztatásán. Magam is írtam egy kis nekrológot a Pannon Tükörben, de a vers – az igazi – Pék Pálnak sikerült. A vers elején az ég és föld egybejátszása máris remek antré – a földbe temetjük azt, akinek az égben, a magyar irdalom égében a helye -, s innen egyszerre kétfelé vág a felismerés: az ébredés – a gyermekek folytonosságában (fiad szemén fénybogár) és a fent maradtban – a művekben egyaránt megmarad. S a miénk: „az ordas-éhu árvaság”. S a kárhozát, hogy „tovább újra”, „feledve azt a kort, / isten verse, hol egy álom / hűdött beszéde volt...”, „hol malom-hazánk (örló) szabadságot / hazudott ránk, lázokat, s röpülésünk hitványságát / el nem fedte sáska-had, s kifosztott arcok hétköznapi pokla se...”. S kiábrándító, kijózanító felismerések ellenére, az azonosulás, a vállalás – mindazzal, amit nekünk Nagy Gáspár, Nagy Gazsi jelentett – hangja szólal meg: „emléked, hogy köntöst cserél, / otthonom lesz otthonod”. Ki gondolta volna, hogy az égi „otthon” ilyen tragikus gyorsasággal mindkettőjüket magába fogadja...

Szólni kell arról is, hogy kezdettől végig Nagykanizsán élt, dolgozott, de az egyetemes magyar kultúrában gondolkodott. Sorjázó verskötetei, valamint egyéb publikációi rangos helyet biztosítanak számára a kortárs költészetben. Neve egyé forrt városával, mint ahogy Kerék Imrée Sopronnal, Villányi László Győrrel, vagy Bertók Lászlóé Péccsel. Egyénisége több szempontból összekötő kapocs volt Zala és a nagyvilág között, halála ezért is súlyos, nehezen pótolható veszteség. Emlékét akkor őrizzük meg méltóan, ha szellemi hagyatékát megbecsüljük, műveit új és új fénytörésbe emeljük, és a kritikai recepció képes lesz az életmű egy-egy részkérdését vizsgálódásainak centrumába emelni. Pék Pál költészetének hivatása volt: az októberi Ősz és nemzedéke szédült igazságának csillagát ragyogtatni; költői és etikai küldetését hibátlanul képviselte, beteljesítette. Ezen a szomorú évfordulón erre is emlékezni, emlékeztetni kell – magunkat.